

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

ЗМІННІСТЬ ДИДАКТИЧНИХ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОЛОГІЇ

30 січня – 12 березня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 80.161.2(062.552)

3-69

Організаційний комітет:

Анатолій Висоцький – доктор філологічних наук, професор, декан факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна);

Ірина Савченко – кандидатка філологічних наук, доцентка, професорка кафедри української літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна);

Людмила Зіневич – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри українознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна);

Іванна Стеф'юк (Олешук) – кандидатка філологічних наук, завідувачка науково-методичного відділу дослідження та популяризації традиційної культури Буковинського центру культури і мистецтва, письменниця, старша наукова співробітниця Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини (Чернівці, Україна).

Змінність дидактичних та соціокультурних аспектів в українській філології : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 30 січня – 12 березня 2023 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 156 с.

ISBN 978-617-554-124-1

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Змінність дидактичних та соціокультурних аспектів в українській філології» (30 січня – 12 березня 2023 року).

УДК 80.161.2(062.552)

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2023

ISBN 978-617-554-124-1

ЗМІСТ

Палітра оказіональних фразеологізмів у романі Н. Фіалко «Кохання з першого погляду» Барташук О. Ю.	7
Семантико-синтаксична структура речення – визначальна багатоярусної змістової організації предикативної одиниці Бернацька С. М.	11
Роль запозичень в розвитку словникового складу англійської мови Ваврін Н. П.	15
Вплив сучасних викликів на формування терміносистем: військовий аспект Васюкова Н. В., Вінтоняк В. Ф.	18
До питання специфіки сучасного українського словотворення Веретюк Т. В.	20
Важлива роль перекладознавства на сучасному етапі Ворова Т. П.	23
Удосконалення навичок говоріння іноземних здобувачів-музикантів в умовах дистанційного навчання Гавриш І. П.	26
Роль та місце рідної мови іноземних здобувачів вищої освіти під час вивчення української мови як іноземної Гейна О. В.	31
Specifics of teaching dialogic and monologic speech of future philologists Herasyenko Yu. A.	33
Лексичні інновації в контексті воєнних подій 2022 року Гуцуляк Т. Є.	37
Проблемні питання фемінізації в сучасному українському дискурсі Джанда Г. Б.	40
Metaphor as an inseparable tool for enriching literature and creating vivid images Dzyubynska Kh. A.	44
Лексичні норми як основа професійної мовленнєвої майстерності фахівця Дроботенко В. Ю.	47

Сучасний літературний процес у шкільному вивченні: аксіологічний та естетичний вимір	
Іванишин М. В.	49
Фольклоризм поеми Лесі Українки «Самсон»	
Качмар М. Б.	51
Формування етнолінгвістичних знань: нові матеріали і можливості	
Коваленко Н. Д.	56
Інновації в лексиці сучасної української мови: погляд крізь призму війни	
Конопленко Н. А.	58
Генетичні алгоритми покращення професійного перекладу	
Краснюк С. О.	62
Просодичні характеристики офіційно-ділового діалогічного дискурсу	
Красовська І. В.	66
Літературні пошуки студентства Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.	
Кругляк М. Е.	70
Лексичні полонізми у мовленні українців – біженців від російської збройної агресії 2022 року	
Ліпкевич І. Г.	74
Формування читацької компетентності здобувачів освіти на уроках літератури	
Михайленко В. В.	78
Критерії виокремлення структури лексико-семантичного поля	
Мікрюкова К. О.	80
Біоадекватна технологія навчання на уроці з української мови	
Ніколашина Т. І.	84
Культурний код нації в українізмах, запозичених польською мовою	
Палатовська О. В.	87
Аналіз впливу малокомплектної соціальної групи на прояв вербальної агресії в повісті Івана Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я»	
Панчук Л. В.	92
Засоби реалізації мовної маніпуляції у медійному просторі	
Параскун І. Л.	96
Епістемічний складник суб'єктивної модальності: лінгвопрагматичний вимір	
Педченко С. О.	99

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ПОДІЙ 2022 РОКУ

Гуцуляк Т. Є.

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри сучасної української мови

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 року розгорнула нову сторінку в історії української мови. Мова як відкрита й динамічна система неймовірно швидко відреагувала на кардинальні суспільно-політичні зміни. Відбувся своєрідний «вибух» мовних інновацій у соцмережах і на офіційних каналах ЗМК, на сайтах і в усному повсякденному мовленні, на біг-бордах і дорожніх вказівниках. Сучасний інтернет-простір став найдієвішим джерелом мовних змін, що оприявнили сутність українського світогляду, визначальні риси мовної особистості, зокрема її культурні, ціннісні орієнтири, зв'язок з історичним минулим, закоріненість у традиції тощо.

У сучасних лінгвістичних студіях простежуємо тенденцію зафіксувати всі зміни, що зараз відбуваються в українській мові, проаналізувати їх та зберегти для майбутніх поколінь. Мова російсько-української війни відразу викликала зацікавлення дослідників. Це знайшло відображення в наукових доповідях, лекціях та матеріалах статей (Г. Л. Вусик, С. П. Гриценко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. В. Кондратенко, Н. В. Павлик, Л. В. Шевчук та ін.).

У сучасній українській лінгвістиці маємо кілька монографічних праць, що висвітлюють культурно-мовні зміни, мовну політику держави під час певних революційних подій – це дослідження О. М. Данилевської «Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР» [2] та робота Н. С. Трач «„Разом – сила!": Риторика українського спротиву» [3], присвячена Революції Гідності, подіям Євромайдану 2013–2014 років. У контексті сучасних воєнних подій актуальною є думка Н. С. Трач про специфіку вияву мовних змін: «У мові протесту і подальшого українського спротиву переплелися вербальна агресія і мовне злагодження, архаїчні і модерні риси, елементи літературних мов і соціолектів (суржику, азівки, жаргону, сленгу)» [3, с. 4].

Мова завжди перебуває у стані одночасної стабільності і змінності. Особливо виразно це відображає її лексико-семантична система. Зараз ми простежуємо дуже важливий процес актуалізування та активного

вживання лексики певних тематичних груп. Важливо, що поряд з використанням загальновідомих, закріплених, узвичаєних у мовній практиці слів, у кожній актуалізованій групі відразу з'являються інновації, які мають різні перспективи щодо їх унормування і кодифікування. Тобто деякі з нових слів, значень чи висловів отримують подальше закріплення, а інші залишаються даниною цього часу і певної ситуації, виконавши там свою функцію.

До актуалізованих груп лексики належить, зокрема, військова термінологія. Слова такої тематики в мирний час перебувають у пасивному словнику пересічних мовців і притаманні лише для мовлення військових. Утім, зараз ця лексика перейшла до активного вжитку, принаймні в мовленні ЗМК. З-поміж актуалізованих назв військової та воєнної сфер варто назвати такі, що позначають різні воєнні процеси: *наступальна операція, итурмові дії, артилерійські обстріли, авіаудари, авіаракетні удари, ракетно-бомбові удари, бомбардування* та багато інших. У цій групі відразу простежуємо появу інновацій, зокрема новотворів, що позначають 'регулярне знищення великої кількості ворожої живої сили й техніки', 'знищити в певний спосіб ворожу техніку': *за-буч-и-ти* ← Буча; *за-ірпін-и-ти* ← Ірпінь; *за-чорнобай-і-ти* ← Чорнобаївка; *від-чорнобай-і-ти* ← Чорнобаївка; *від-байрактар-и-ти* ← байрактар; *джавелін-и-ти* (*від-джавелін-и-ти*) ← джавелін та ін.

Значення 'відправити рашистських загарбників на той світ' відображають дієслівні новотвори: *від-кобзон-и-ти* ← Кобзон; *від-двохсот-и-ти* ← двохсотий (двосотий).

Активного вживання набувають слова, що позначають різні типи зброї: зокрема, це негуманні види озброєнь, заборонені міжнародними конвенціями, – *фосфорні і касетні бомби; міномети, важкі вогнетні системи, крилаті ракети, безпілотні літальні апарати (БПЛА), безпілотники, зенітно-ракетний комплекс; БМП, БТР, танки* та ін. У межах цієї тематичної групи варто звернути увагу на появу лексичних інновацій, а саме неозапозичень *джавелін* (англ. FGM-148 Javelin – «дротик»), *байрактар* (тур. Bayraktar TB2 (Taktik Blok 2)). Важливо, що ці нові слова відразу отримали суттєву «текстову підтримку», тобто їх почали використовувати в назвах пісень, у слоганах, жартах та інших текстах.

Наприклад, жарт у соцмережі «Фейсбук»: – *Ну як мені Вас назвати? – Стефанія Джавелінівна. – Це хто ж вас так назвав? – Дід Байрактар і баба Лендіза.* Поява прикметника *Джавелінівна* зумовлена комунікативними потребами носіїв мови, що базуються на давніх традиціях реалізовувати в спілкуванні сміхову першооснову, мовну гру, до якої вдаються представники певних соціальних груп.

Така особливність засвідчує ключову роль мовної гри у формуванні багатьох інновацій, що з'явилися в українській мові під час повномасштабної війни 2022 року. Мовотворчість українського народу в цей період, на думку С. П. Гриценко, «вражає своєю проникливістю, дотепністю, мудрістю та сарказмом» [1, с. 11].

Відомий твір Івана Поповича «Василина» перетворився на пісню «Джавеліне» завдяки студії «Мамахохотала», яка створила пародію на цю популярну музичну композицію: *Біля хати джавеліни хлопці заряджали, орків палять ці ракети як святі кинджали. Як стріляють джавеліни, ворог швидко гине, Джавеліне, джавеліне, любий джавеліне* [<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3428792-pisni-narodnoi-vijni-bajraktar-dzaveline-ta-insi-hiti.html>].

У соціальних мережах набула популярності пісня, присвячена ударному безпілотнику «Байрактар ТБ2», автор – Тарас Боровок, кадровий військовий: *Зі сходу припхались до нас барани / Для встановлення великої країни. / Найкращій пастух баранячих отар / Байрактар... Байрактар...* [<https://www.youtube.com/watch?v=828xmcujEaI>]. Від основи іменника *байрактар* фіксуємо новотвір **байрактар-щин-а** на позначення надмірної появи патріотичних пісень від таких виконавців, які досі не були їх прихильниками: *«Вслухайтеся в слова цієї пісні. Ви її, до речі, не почувате на наших радіостанціях, які заповонила „патріотична” байрактарищина»* [<https://www.facebook.com/les.vakula>].

На основі слів *джавелін* та *бджоли* способом контамінації, тобто накладанням основ цих мовних одиниць, утворилося нове слово **бджовеліни** – ‘бжолі, які покусали насмерть ворога’. Зокрема, таку назву фіксуємо в заголовках телеповідомлень: *«Надвірнянські „бджовеліни” на озброєнні у ЗСУ»*. У матеріалі йдеться про те, що *«захищати Україну від російських загарбників допомагають українцям навіть комахи. І поки у світі думають про надання нашій державі важкої зброї, на озброєнні української армії є не лише бойові гуси і голуби, а й надвірнянські бджоли. У місцевих садах, цвітуть вишні і тут кипить робота. Комахоспецназ готували всю зиму* [https://www.youtube.com/watch?v=cTEosEy_TDs].

У соцмережах з'явився мультиплікаційний фільм під назвою **«Бджовеліни. Конотопська відьма Галька»** [<https://www.facebook.com/watch/?v>].

Творення лексеми **бджовеліни** простежуємо й з актуалізування іншого семантичного компонента іменника *бджоли* – ‘працьовитість’: *«Хто такі коломийські „бджовеліни” і як вони допомагають Україні»* [<https://suspihne.media/235079>]; *«„Бджовеліни” – так називають себе майстри швейного цеху у волонтерському центрі при Народному домі у Колодії на Івано-Франківщині. Всього тут працюють приблизно*

200 людей. Вони шийть речі для українських військових, плетуть маскувальні сітки, виготовляють цигарки для солдатів, а також готують їжу та приймають гуманітарну допомогу для ЗСУ і вимушених переселенців» [<https://www.ratusha.if.ua/>].

Отже, у час воєнних подій простежуємо надзвичайно активні мовні зміни, спрямовані на актуалізування лексики певних тематичних груп, їх стрімке збагачення новими мовними одиницями, які мають різну перспективу щодо подальшого закріплення в мові. Появу лексичних інновацій часто підкріплюють візуальні та звукові образи через мистецькі твори (пісні, вірші, відеокліпи, ролики, мультфільми, меми та ін.).

Література:

1. Гриценко С. П. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 32. Ч. 2. 2022. С. 9–13.
2. Данилевська О. М. Мова в революції та революція в мові. Мовна політика Центральної ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ, 2009. 176 с.
3. Трач Н. С. «Разом – сила!»: Риторика українського спротиву. Соціолінгвістичні есеї. Київ : ТОВ «Вод-во „Кліо”», 2015. 144 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФЕМІНІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Джанда Г. Б.

викладач-методист,

*заступник директора з навчально-методичної роботи
Фаховий коледж Закарпатського угорського інституту*

імені Ференца Ракоці II

м. Берегове, Закарпатська область, Україна

Із огляду на сучасні суспільні події й розвиток мовно-культурних тенденцій з'являється можливість лаконічніше висловлювати свою думку та відмежуватися від тоталітарного російськомовного дискурсу в Україні. Новітні гендерні тенденції в суспільстві актуалізували проблему вживання іменників-фемінітивів.

Дослідження фемінітивів/фімінітивів ведуться в декількох напрямках. Із погляду гендерної лінгвістики фімінітиви вивчають М. Гінзбург, Т. Архангельська, О. Малахова, О. Синчак; М. Федурко